

Norwegian Embassy

JEZIČKE PREPREKE

jednakom pristupu uslugama

Mitrovica 2020.

Norwegian Embassy

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta “Kreiranje dvojezičnog Kosova”, koji finansira Ambasada Kraljevine Norveške u Prištini a sprovodi NVO AKTIV. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost NVO AKTIV i ne odražava nužno stav Ambasade Kraljevine Norveške u Prištini.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Nalazi empirijskog istraživanja.....	6
2.1. Intervjui.....	6
2.2. Fokus grupe.....	9
3. Pravni okvir dvojezičnosti na Kosovu.....	16
3.1. Pravo na upotrebu jezika u krivičnom postupku	19
4. Uporedna pravna analiza	32
5. Diskusija	39
6. Zaključci i preporuke.....	42

1. Uvod

U savremenim demokratskim društvima garantovanje jezičkih prava ima višestruku ulogu. Kako maternji jezik predstavlja jednu od osnovnih odrednica etničke ili nacionalne pripadnosti, zaštita jezičkih prava omogućava jednoj zajednici da neguje i razvija svoj posebni grupni identitet. Ona istovremeno olakšavaju pripadnicima jezičkih manjina da se uključe u šire političke i društvene procese, doprinoseći njihovoj integraciji i jačanju društvene kohezije.¹

Osim pojedinaca, jezička prava tiču se i organa vlasti kojima utvrđuju recipročne obaveze. Pored negativne obaveze da se uzdrže od diskriminacije po osnovu jezika i ograničavanja jezičkih sloboda u privatnoj sferi, organi vlasti imaju i pozitivne obaveze. Reč je o obavezama da omoguće pojedincima da uživaju svoja jezička prava, ali i da same institucije upotrebljavaju određene jezike prilikom obavljanja pojedinih poslova.

Kada institucije vlasti priznaju samo jedan jezik kao službeni, pripadnicima jezičkih manjina garantuje se pravo da koriste svoj jezik u određenim javnim poslovima. U sistemima koji priznaju ravnopravnu upotrebu dva ili više službenih jezika, institucije preuzimaju viši nivo obaveza. Kada je reč o individualnim pravima, službena dvojezičnost podrazumeva pravo građana da u svim postupcima pred institucijama koriste službeni jezik po svom izboru. Institucije imaju recipročnu obavezu da omoguće građanima da budu usluženi na službenom jeziku koji su sami izabrali, ali i da obezbede da nijedna osoba ne bude dovedena u nepovoljan položaj zbog izbora službenog jezika. Osim toga, posebna pažnja se poklanja zaštiti manje rasprostranjenog službenog jezika.²

Prema važećem ustavnom i zakonskom okviru, na Kosovu postoji službena dvojezičnost. Ustav Kosova (2008) u članu 5. stav 1. utvrđuje da albanski i srpski jezik predstavljaju službene jezike. Zakon o upotrebi jezika (2007) u članu 2. stav 1. propisuje da albanski i srpski jezici kao službeni jezici na Kosovu imaju ravnopravan status u svim institucijama. Ipak, dosadašnje iskustvo pokazuje da ravnopravnost službenih jezika nije u potpunosti

---

¹ Language Rights of Linguistic Minorities A Practical Guide for Implementation, OHCHR, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/SR/LanguageRightsLinguisticMinorities_EN.pdf.

² Swedish in Finland, The Swedish Assembly of Finland, https://www.folktinget.fi/Site/Data/1597/Files/246902_Folktinget%20ordlista_sisus2012.pdf.

ostvarena u praksi, pre svega u pogledu upotrebe srpskog jezika kao manje zastupljenog službenog jezika.³

Jezička prava, pored ostalog, imaju zadatak da građanima olakšaju ostvarivanje drugih prava, u prvom redu prava na pristup sudu i prava na dobru upravu. Od toga da li je službena dvojezičnost ostvarena u praksi, zavisi i ravnopravnost građana pred organima vlasti. Pitanje u kojoj meri je građanima Kosova koji govore srpski jezik omogućeno da pod ravnopravnim uslovima ostvare svoja prava je, međutim, nedovoljno istraženo.

Studija “Jezičke prepreke jednakom pristupu uslugama” predstavlja rezultat višemesečnog istraživanja koje je imalo za cilj da popuni prazninu u poznavanju stepena ostvarenosti službene dvojezičnosti u pristupu javnim uslugama na Kosovu. Osnovno pitanje na koje je ovo istraživanje nastojalo da odgovori jeste da li je građanima Kosova koji govore srpski jezik omogućeno da pod ravnopravnim uslovima zaštite svoja prava i interese pred organima upravne i sudske vlasti.

Istraživanje se sastojalo iz **dva dela**. Prvi deo istraživanja je predstavljao **prikupljanje empirijskih podataka**, dok je drugi deo bio fokusiran na **analizu pravnih dokumenata**.

Cilj **prvog dela** istraživanja bio je da identifikuje jezičke prepreke sa kojima se pripadnici srpske i drugih nevećinskih zajednica susreću u postupcima koji se vode pred organima lokalne i centralne uprave i sudovima. Istraživanje je nastojalo da dopre do same zajednici i da utvrdi iskustvo pojedinaca sa korišćenjem srpskog jezika. Primenjene metode prikupljanja podataka bili su **intervjui** sa stručnjacima i **fokus grupe**. Fokus grupe su održane u opštinama u kojima srpska zajednica predstavlja manjinu. Ove opštine su odabrane kako bi se ispitalo u kojoj meri je pristup uslugama na srpskom jeziku omogućen u opštinama u kojima većina javnih službenika dolazi iz albanske zajednice.

Drugi deo istraživanja je bio posvećen analizi pravnih dokumenata. Predmet analize bile su relevantne odredbe pravnih akata koji uređuju upotrebu jezika pred organima upravne i sudske vlasti na Kosovu, kao i pravni dokumenti

---

³ Na nedostatke u zaštiti jezičkih prava na Kosovu NVO AKTIV je ukazao u okviru publikacija koje su prethodno objavljene u okviru projekta “Kreiranje dvojezičnog Kosova”. Videti: Opšti pregled jezičkih prava na Kosovu i Godišnji izveštaj o stanju jezičkih prava na Kosovu, NVO AKTIV, 2019.

koji uređuju upotrebu službenih jezika u drugim višejezičnim sistemima. Analiza je imala za cilj da utvrdi na koji način pravni okvir na Kosovu štiti službenu dvojezičnost u postupcima pred upravnim i sudskim organima, ali i u kojoj meri je on usklađen sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Rezultati empirijskog istraživanja pokazuju da ravnopravna upotreba službenih jezika u institucijama na Kosovu nije u potpunosti ostvarena. Pripadnici srpske zajednice suočavaju se sa preprekama prilikom korišćenja svog jezika u postupcima koji se vode pred organima centralne i lokalne uprave i sudovima. Pristup javnim uslugama otežan je usled činjenice da u pojedinim institucijama nedostaju prevodi na srpski jezik raznih obaveštenja, natpisa, uputstava i obrazaca. Najveći problem sa kojim se građani suočavaju tiče se komunikacije sa policijom prilikom saobraćajnih prekršaja, kao i dostave sudskih odluka na albanskom jeziku. Rezultati analize pravnih dokumenata pokazuju da kosovsko zakonodavstvo nije usaglašeno sa najvišim međunarodnim standardima u oblasti službene višejezičnosti i da u nedovoljnoj meri obavezuje upravne i pravosudne organe da se prilikom odlučivanja o jezičkim pitanjima u postupcima rukovode pravima i interesima stranke.

Sadržaj studije je organizovan u nekoliko celina. Nakon uvoda, sledi predstavljenje nalaza empirijskog istraživanja. Treći deo je posvećen analizi kosovskog pravnog okvira. U četvrtom delu je prikazana uporedna pravna analiza višejezičnih sistema. U završnom delu izloženi su diskusija, zaključci i preporuke.

2. Nalazi empirijskog istraživanja

2.1. Intervjui

Rad na izradi ove studije započeo je sprovođenjem intervjua sa stručnjacima koji su bave zaštitom prava i interesa građana. Za potrebe istraživanja intervjuisano je 11 osoba u periodu između decembra 2019. i marta 2020. godine. Među sagovornicima se našlo 3 advokata, 2 predstavnika civilnog društva, 1 predstavnik međunarodne organizacije, 2 predstavnika republičkih institucija, 2 pravna savetnika i 1 sudija.⁴ Intervjuisani sagovornici se ne bave primarno jezičkim pravima, ali se sa njima susreću kroz rad sa korisnicima i klijentima. U skladu sa svojim iskustvom, sagovornici su podelili svoja saznanja o tome na koji način se primena jezičkih prava posredno odražava na mogućnost građana da pristupe javnim uslugama i zaštite svoja prava.

Uvid u stanje jezičkih prava koji se ostvaren kroz intervjue usmerio je dalji tok istraživanja i iskristalisao teme koje su potom bile dublje ispitivane kroz fokus grupe i komparativnu pravnu analizu. U nastavku je dat sumirani prikaz ključnih saznanja do koji se došlo putem intervjua.

Rezime intervjua

Tema koja se tokom sprovedenih intervjua izdvojila kao najzastupljenija odnosila se na poštovanje jezičkih prava u pravosuđu. Zastupljenost ove teme svakako se može dovesti u vezu sa izborom sagovornika, od kojih se njih 7 usko bavi pitanjima pravosuđa. Međutim, i ostali sagovornici su ukazivali na pravosuđe kao verovatno najznačajniju, ali istovremeno i najproblematičniju, oblast ostvarivanja jezičkih prava.

Loš kvalitet prevoda zakonskih tekstova jeste tema koja je tokom poslednjih godina zaokupila veliku pažnju organizacija civilnog društva i međunarodnih

---

⁴ Pošto su pojedini sagovornici zamolili da ne budu direktno citirani, autori studije su odlučili da ne daju bliže informacije ni o jednom sagovorniku. Zapisnici sa intervjua su dostupni na zahtev.

organizacija aktivnih na Kosovu.⁵ Sagovornici intervjuja su takođe govorili o svojim iskustvima sa problemima prilikom vođenja sudskih postupaka i ostvarivanja prava pred organima uprave do kojih dolazi usled semantičkih grešaka u zakonskim tekstovima na srpskom jeziku i njihovoj nepodudarnosti sa verzijama na albanskom jeziku. Međutim, kako navode, ključni akteri u primeni zakona su već dovoljno svesni problema koji postoje sa prevodima i pronalaze način da obezbede njihovu adekvatnu primenu. Sagovornici smatraju da ne postoji brzo rešenje za ovaj problem i jedini način vide u lektorisanju jednog po jednog zakona po njihovom ponovnom ulasku u skupštinsku proceduru.

Ozbiljniji problem za funkcionisanje pravosuđa vidi se u nedovoljnom broju prevodioca u sudovima, ali i u pravnom obrazovanju postojećeg prevodilačkog kadra. Nedovoljni prevodilački kapaciteti sudova se odražavaju na sve faze sudskih postupaka, a posledično dovode do ugrožavanja prava stranaka na suđenje u razumnom roku. Problem prevodilačkog kadra dodatno usložnjavaju zahtevi u pogledu formalnog obrazovanja koje prevodioci treba da ispune da bi bili angažovani. Na duži rok se očekuje i pad u dostupnosti advokata koji govore srpski jezik.

Problem koji najviše ugrožava prava i interese građana tiče se dostave sudskih spisa na jeziku koji stranka ne koristi u postupku. Iskustva sagovornika u vezi sa ovim problemom su mnogobrojna. U praksi su zabaleženi primeri da se okrivljenom koji govori srpski jezik dostavljaju optužnica i dokazni materijal na albanskom jeziku, da se od stranke traži da potpiše sudski zapisnik koji nije preveden na njen jezik, kao i da se sudske presude stranci upućuju na jeziku koji ona ne razume.

Sagovornici intervjuja su se susretali sa slučajevima da se strankama uključenim u krivične i parnične postupke koje govori srpski jezik sudske presude dostavljene na albanskom jeziku. Ranijih godina je ta praksa dovela do toga da su stranke, na primer povratnici i raseljena lica, propuštale rok za podnošenje žalbe u imovinskim sporovima zbog nepoznavanja jezika i vremena koje je bilo potrebno da se presuda prevede.

Kako bi se izbeglo da stranka izgubi pravo na pravni lek, advokati praktikuju da ulažu žalbu na presudu bez čekanja na prevod. Prema njihovom

---

⁵ O ovom problemu pisao je i NVO AKTIV u svojoj prethodnoj publikaciji nastaloj u okviru projekta "Kreiranje dvojezičnog Kosova". Videti: Opšti pregled jezičkih prava na Kosovu, NVO AKTIV, 2019.

tumačenju zakona, potpis stranke na dostavnici određuje rok za ulaganje žalbe, čak iako je stranka primila presudu na jeziku koji ne razume. Zahtevanje prevoda ne bi moglo da zaustavi proticanje roka za žalbu. Kako sami navode, advokatima je najvažnije da u konkretnom slučaju zaštite interese klijenta bez dodatnih komplikacija, zbog čega nisu skloni da potežu pitanje jezika. Umesto toga, nastoje da se snađu u datim okolnostima u cilju što manjih posledica po klijenta.

Posebno delikatnu situaciju predstavljaju pritvorski predmeti, naročito kada se pritvoreniku koji govori srpski jezik rešenja o određenju i produžnju pritvora dostave na albanskom jeziku. Zbog kratkih rokova za donošenje žalbe, advokati u tim predmetima pišu žalbe i bez poznavanja sadržaja rešenja. U takvim situacijama advokati nikad ne traže da se rešenje prevede, jer bi tako paradoksalno naškodili svom klijentu. Naime, klijent bi bio dodatno zadržan u pritvoru za vreme koje je potrebno da se rešenje prevede. Iz ovih razloga, advokati smatraju da je za pritvorske predmete potrebno da postoje posebni prevodioci koji bi bez odlaganja prevodili spise.

Kako sagovornici navode, praksa sa sudovima se iz godine u godinu ipak popravlja. Sudovi nastoje da predmete dodeljuju sudijama koji mogu da vode postupak na jeziku stranke. Sudija iz Osnovnog suda u Mitrovici sa kojima je obavljen intervju zastupa tumačenje da je osnovno pravo stranke da bude upoznata sa spisima predmeta. Shodno tome, on se stara o tome da se u postupcima koje vodi strankama svi spisi predmeta dostavljaju na jeziku koji one razumeju pre nego što počne rasprava. Po donošenju presude ona se šalje prvo na prevod, a svaka stranka dobija presudu ili njen overeni prepis na jeziku koji razume. Takva praksa postepeno postaje prihvaćena i u drugim sudovima na Kosovu. Sa druge strane, njen nedostatak se ogleda u tome što postupci produžavaju usled čekanja na prevod.

Iako sudovi širom Kosova počinju da pokazuju veći obzir prema jezičkim pravama strankama, sagovornici smatraju da ovo pitanje ne bi trebalo prepustiti ni arbitrarnosti niti dobroj volji sudija. Umesto toga, oni smatraju da bi kroz izmene relevantnih zakona trebalo propisati da stranka nije u obavezi da primi sudski dopis koji joj je upućen na jeziku koji ne razume.

Kada je o drugim institucijama reč, sagovornici su ukazali da se nivo poštovanja jezičkih prava razlikuje prema lokalnim samoupravama. U

pojednim opštinama obaveštenja i obrasci nisu uvek obezbeđena na srpskom jeziku. Sa druge strane, ni pripadnici srpske zajednice nisu u punoj meri svesni svojih jezičkih prava, a i kada jesu na njima ne insistiraju kako sebi ne bi zakomplikovali pružanje usluge zbog koje su se obratili instituciji. U pojedinim sredinama stranke nisu bile u mogućnosti da iz određenih institucija, kao što su katastarska služba ili centar za socijalni rad, dobiju isprave na srpskom jeziku, što se onda odrazilo i na ostvarenje njihovih drugih prava, poput prava na rad ili socijalnu pomoć. Kada je reč o notarskoj službi, zabeleženi su slučajevi da notari kao uslov za overu dokumenata od stranaka traže da prilože njegov prevod na albanski jezik, stvarajući tako strankama dodatne troškove prevoda ili odlaska kod drugog notara.

2.2. Fokus grupe

Drugu celinu istraživanja činile su fokus grupe. Tokom februara i marta 2020. godine održane su 4 fokus grupe, po jedna u opštinama Gnjilane/Gjilan, Kamenica, Vučitrn/Vushtrri i Lipljan/Lipjan. Učesnici fokus grupa bili su predstavnici srpske i drugih nevećinskih zajednica iz ovih opština. Ove opštine su izabrane kako bi se ispitalo na koji način lokalne vlasti u većinski albanskim sredinama poštuju jezička prava nevećinskih zajednica. Cilj je bio da se utvrdi u kojoj meri je pripadnicima nevećinskih zajednica omogućeno da uslugama koje pružaju centralne i lokalne institucije pristupe koristeći srpski jezik. Istraživački tim je posetu ovim opštinama iskoristio kako bi, osim održavanja fokus grupa, obišao institucije i direktno stekao utisak o tome u kojoj meri je u njima zastupljena dvojezičnost. U nastavku je dat rezime diskusija za svaku opštinu pojedinačno.

Gnjilane/Gjilan

Učesnici fokus grupe u opštini Gnjilane/Gjilan (selo Šilovo/Shilovë) naveli su da nemaju utisak da je Kosovo stvarno dvojezično, kao i da se dvojezičnost ne primenjuje u potpunosti ni na centralnom nivou, niti u opštini Gnjilane/Gjilan. Prema njihovim rečima, mnogi pripadnici srpske zajednice nisu svesni da je srpski službeni jezik na Kosovu i da je ravnopravno upotrebi sa albanskim jezikom.

Kako su učesnici naveli, u objektima koji pripadaju opštini nije moguće pronaći informacije na srpskom jeziku jer su obaveštenja koje stoje okačena na vratima, oglasnim tablama i šalterima isključivo na albanskom jeziku. Da

je to stvarno slučaj imao je priliku da se uveri i istraživački tim prilikom obilaska zgrade opštine. Elektronski ekrani, kakav postoji u Centru za usluge građanima, takođe sadrže informacije samo na albanskom jeziku. Informacije koje su građanima potrebne su, međutim, dostupne na zahtev. Da bi dobili informacije koje su im potrebne, građani koji moraju da se obrate direktno službeniku koji će im, ukoliko govori srpski jezik, objasniti šta im je konkretno potrebno da bi pristupili određenoj usluzi. Opštinski službenici srednje i starije dobi često govore srpski jezik ali, prema utisku učesnika, od njihove volje zavisi hoće li ga koristiti.

Kako učesnici podvlače, samo “snalažljiv” čovek može da obavi posao u opštini, naročito kada je reč komplikovanijim stvarima kao što su građevinske dozvole. Obrasci često nisu prevedeni na srpski jezik pa im službenici pomažu oko popunjavanja, upućujući ih gde da upišu ime, šta da zaokruže i dr. Ako ne dobiju informacije od službenika, građani se ne žale i ne preduzimaju bilo kakve korake poput podnošenja žalbe. Umesto toga, oni se “snalaze”, pitaju za pomoć druge osobe koji stoje u redu i sl. Kako kažu, bitno im je da ostvare cilj zbog kog su došli.

Kada je reč o javnim kampanjama i informacijama koje opština objavljuje o pitanjima javnog zdravlja, komunalnim temama i dr, učesnici kažu da su o tome potpuno neobavešteni. Oni sami kažu da ne poznaju mehanizme rada organa opštine, da ne prate veb stranicu, kao i da su potpuno neinformisani o dešavanjima u opštini. Na oglasnim tablama i vratima opštine sva obaveštenja su napisana na albanskom, izuzev reči “pauza”. Kada su u pitanju tenderi, pozivi za organizacije civilnog društva, konkursi za poljoprivredne subvencije itd, učesnici kažu da reko ko od građana zna gde to treba da prati. Informacije o skupštinskim zasedanjima i sednicama odbora se ne objavljuju na srpskom jeziku. Kako navode, ne samo da su građani uskraćeni za te informacije već ni organizacije koje upute zahtev za informacije o radu skupštine ne dobijaju odgovor.

Učesnicima su tokom diskusija postavljana pitanja o iskustvu sa pojedinačnim institucijama. U **Centru za uslugu građanima** se jednostavno dobijaju izvodi, mada se ponekad dešava da im se ime i prezime ispiše neispravno. U **Agenciji za civilnu registraciju** su sva obaveštenja i svi formulari dvojezični. U **Zavodu za zapošljavanje** radi jedna službenica koja se stara o tome da se usluge pružaju na srpskom jeziku. Jedinu prepreku u pružanju usluge u ovoj ustanovi predstavlja praksa centralnih institucija da

se pozivi i konkursi ponekad dostavljaju isključivo na albanskom jeziku, mada je njihov prevod na srpski jezik moguće dobiti na zahtev.

U **Centru za socijalni rad** stvari sa poštovanjem jezičkih prava stoje manje povoljno. Nijedno obaveštenje koje stoji okačeno u zgradi ove institucije nije prevedeno na srpski jezik. U Centru radi jedna službenica koja pruža usluge na srpskom jeziku. Međutim, ni uputstvo o uslovima za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite i potrebnoj dokumentaciji niti obrazac rešenja nisu prevedeni na srpski jezik. Iz ovih razloga službenica mora posebno da informiše stranke o njihovim pravima. Osim toga, potvrde koje izdaje Centar, poput potvrde o poslovnoj sposobnosti ili potvrde o tome da osoba nije korisnik socijalne pomoći, izdaju se isključivo na albanskom jeziku. Učesnici su takođe ukazali i na negativna iskustva sa **Direkcijom za katastar** zbog toga što se isprave izdaju pretežno na albanskom jeziku.

Najveće primedbe na nepoštovanje jezičkih prava tiču se iskustva sa **policijom**. Prema rečima učesnika, policajci koji zaustave vozača zbog eventualnog prekršaja u saobraćaju ne pokazuju spremnost da pričaju na srpskom jeziku. Pripadnicima srpske zajednice često ostaju uskraćeni za objašnjenje o razlozima zaustavljanja, prirodi prekršaja koji su navodno napravili, kao i njegovim posledicama. Zapisnik i kazna su gotovo uvek na albanskom jeziku.

Sa policijom građani dolaze u kontakt i prilikom vađenja potvrde da se ne nalaze pod istragom. Kako učesnici navode, obrazac zahteva je na albanskom jeziku, ali im službenici pružaju pomoć prilikom popunjavanja. Potvrda koju policija izdaje je dvojezična. Ista situacija je i u **sudu** prilikom izdavanja potvrde o neosuđivanosti. Kada je reč o sudovima, iskustvo učesnika pokazuje da je na ročištima uvek obezbeđen prevodilac ukoliko se postupak ne vodi na srpskom jeziku, ali da se sudski pozivi i presude neretko dostavljaju na albanskom jeziku.

Kamenica

U opštini Kamenica dvojezičnost je ispoštovana na vrlo visokom nivou. O tome svedoči najpre sama zgrada opštine u kojoj je moguće pronaći veliki broj obaveštenja i natpisa na srpskom jeziku. Osim toga, sajt opštine poseduje verziju na srpskom jeziku koja se uredno ažurira, a odnedavno je na društvenoj mreži "fejsbuk" pokrenuta i stranica opštine na srpskom jeziku.

Osim vizuelnog utiska o poštovanju dvojezičnosti, u opštini je obezbeđeno pružanju svih usluga na srpskom jeziku. Kako su učesnici diskusije objasnili, stranci je omogućeno da podnese zahtev na srpskom jeziku, a odgovor koji dobije će takođe biti na srpskom. Svi obrasci i formulari su dvojezični. Kako učesnici navode, stranka koja traži uslugu na srpskom jeziku nikada ne bude vraćena jer se uvek nađe neko od zaposlenih ko može da pomogne oko prevoda.

Kada opština objavljuje obaveštenje od značaja za građane, ono se prvo nosi na prevod pa se tek onda postavlja na oglasnu tablu u opštini i na sajt. Problem jedino nastupa kada pozivi i dopisi od centralnih institucija stignu samo na albanskom jeziku. U tom slučaju, od centralnih organa se ne traži da obezbede prevod, već se o tome stara prevodilac iz opštine.

Primedbe koje su učesnici izneli tiču se kvaliteta prevoda konkursa i javnih poziva koji nekada sadrži jezičke nelogičnosti koje otežavaju razumevanje sadržaja. Druga primedba se tiče povremenog kašnjenja prevoda javnih poziva na srpskim jezik koji se ponekad objavljuju nekoliko dana nakon verzije na albanskom jeziku, što onda skraćuje vreme za pripremanje prijave.

U **Agenciji za civilnu registraciju, Zavodu za zapošljavanje i Centru za socijalni rad** rade službenici koji govore srpski jezik, svi obrasci su prevedeni i sve isprave se izdaju na srpskom jeziku. Učesnici navode i da se u **sudu** poštuje dvojezičnost, da je uvek prevodilac prisutan ako se postupak ne vodi na srpskom jeziku, kao i da pozive i presude uglavnom dobiju na svom jeziku.

Najveće primedbe učesnika se tiču **policije**. Prilikom kontakta sa policijom usled eventualnog saobraćajnog prekršaja, služebne beleške i kazne se isključivo pišu na albanskom jeziku. Ukoliko se osoba izjasni da ne želi da potpiše zapisnik pošto ga ne razume, prema svedočenju učesnika diskusije, policajci umeju da budu neprijatni i da prave problem. Građani u takvoj situaciji osećaju da moraju da potpišu zapisnik iako nisu sigurni u to šta potpisuju jer ne žele da imaju problem sa policijom. Ukoliko neko od policajaca govori srpski jezik, građani eventualno mogu da dobiju usmeno objašnjenje.

Učesnici diskusije u Kamenici su u izvesnoj meri iskazali kritičnost prema pripadnicima srpske zajednice zbog toga što ne uče albanski jezik. Sa druge strane, pripadnici albanske zajednice u znatno većoj meri govore srpski jezik, što zapravo i omogućava da se dvojezičnost u ovoj opštini održi. Međutim, kako tvrde, među Srbima u Kamenici postoji volja da uče albanski jezik i mnogi bi bili zainteresovani da pohađaju kurseve jezika kada bi oni bili organizovani. Kao problem sa kojim se suočavaju navode i nepostojanje lokalnih medija (radio, TV) na srpskom jeziku zbog čega nisu u mogućnosti da se informišu o dešavanjima u opštini.

Vučitrn/Vushtrri

U opštini Vučitrn/Vushtrri stanje u pogledu dvojezičnosti je zadovoljavajuće. Brojna obaveštenja na srpskom jeziku su okačena na oglasnoj tabli i vratima opštine, uključujući i dnevni red skupštine. Istraživački tim je tokom posete opštini imao priliku da razgovara sa Šefom kadrovske službe opštine koji istovremeno obavlja funkciju Službenika za upotrebu jezika, i koji je bio raspoložen da na srpskom jeziku odgovori na pitanja o poštovanju jezičkih prava u opštini.

Veliki broj službenika opštine, naročito srednje generacije, govori srpski jezik. Kada stranka dođe u opštinu, uslugu je moguće dobiti na srpskom jeziku jer je uvek neko od službenika spreman da pruži pomoć. Kako učesnici navode, nikada se nije desilo da stranke dođe u opštinu i ne uspe da ostvari svoje pravo zbog toga što nije bila u mogućnosti da se sporazume. Nekada se dogodi da stranke prilikom upisa podataka u matične knjige dobiju rešenje na albanskom jeziku. Međutim, stranke najčešće ne čekaju prevod takvih isprava, iako im je omogućeno da to traže, jer i sa njima mogu da ostvare svoja prava. U kancelariji koja se bavi dodelom poljoprivrednih subvencija obrasci su prethodno bili dostupni samo na albanskom jeziku, ali se radi na tome da se obezbedi njihov prevod na srpski jezik. Konkursi za posao su dvojezični i ne obavljaju se sve dok nije obezbeđen prevod na oba službena jezika. Sve prevode u opštini obezbeđuje jedan prevodilac.

Agencija za civilnu registraciju u potpunost pruža usluge na srpskom jeziku. U **Centru za socijalni rad** stranke sve informacije mogu dobiti na srpskom jeziku. Uputstva o potrebnoj dokumentaciji su dvojezična, a rešenja i potvrde se izdaju na srpskom jeziku.

Učesnici nisu imali posebne zamerke na iskustva sa **policijom**. Kada policija zaustavi osobu, ona joj se najpre obrati na albanskom jeziku. Kada vide ličnu ispravu i identitet osobe, brojni policijci su spremni da pričaju na srpskom jeziku. Forma zapisnika je dvojezična, ali je službena beleška koju policajci pišu na albanskom jeziku, mada su često spremni da usmeno objasne šta prekršaj podrazumeva. Učesnici navode i da je dvojezičnost ispoštovana u policiji prilikom vađenja potvrde da osoba nije pod istragom, kao i u sudu prilikom vađenjem potvrde o neosuđivanosti.

Učesnici diskusije smatraju da se u opštini Vučitrn/Vushtrri dvojezičnost poštuje uprkos ograničenim kapacitetima, ali da je problem dugoročan. U perspektivi će biti sve manje službenika iz većinske zajednice koji govore srpski jezik, dok pripadnici srpske zajednice ne uče albanski jezik. Učesnici smatraju da je znanje albanskog jezika važno i lično su zainteresovani za njegovo učenje. Međutim, prema njihovom mišljenju većina pripadnika srpske zajednice ne bi bila spreman da uči albanski jezik zbog pritiska okoline. Osim toga, učesnici su podsetili i da u opštinama sa srpskom većinom malo ko od službenik može da pruži usluge na albanskom jeziku.

Lipljan/Lipjan

Učesnici diskusije u opštini Lipljan/Lipjan povoljno ocenjuju stanje jezičkih prava u sredini u kojoj žive. Razlozi za ovu ocenu se, međutim, ne odnose toliko na lokalne institucije koliko na samu zajednicu. Prema njihovim rečima, albansko stanovništvo u opštini Lipljan/Lipjanu dobro govori srpski jezik i trudi se da ga koristi u svakodnevnom životu. Ovo se odnosi i na mlađe generacije koje nastoje da održavaju upotrebu srpskog jezika iako nisu imale obavezu da ga uče.

Kad su institucije u pitanju, tu stvari stoje drugačije. Učesnici diskusije smatraju da opština ne poštuje dovoljno jezička prava jer nije moguće pronaći prevod nijednog natpisa ili obaveštenja na srpski jezik. U to je imao priliku da se uveri i istraživački tim tokom obilaska zgrade opštine. Dovoljno je navesti da su na zidu Centra za uslugu građanima okačeni plakati koji sadrže detaljne informacije o radu matične službe i uverenjima, ali samo na albanskom jeziku. U takvim okolnostima stranka mora sama da pita za informacije koje su joj potrebne. Učesnici smatraju da je obaveza opštine da sama obezbedi prevod svega što građani treba da znaju. Ipak, dodaju da je uslugama koje opština nudi moguće pristupiti zahvaljujući službenicima koji

govore srpski jezik i pokazuju spremnost da daju informacije koje stranka zatraži.

Kada je reč o konkursima i pozivima, prevod je uglavnom obezbeđen ali je njegov kvalitet takav da često nije jasno šta se želi reći. Učesnici kažu da retko posećuju veb stranicu opštine jer njen sadržaj nije u potpunosti preveden. Konkursi i pozivi na veb stranici često su dostupni samo na albanskom jeziku. Ocena učesnika je da opština ne obezbeđuje dvojezičnost ni *online* ni *offline*.

U **Agenciji za civilnu registraciju** i **Centru za socijalni rad** rade službenici koji govore srpski jezik i uslugama se jednostavno pristupa. Prilikom posete Centru za socijalni rad, istraživački tim je uočio značajan kontrast u odnosu na opštinu. U zgradi ove institucije postavljeni su plakati sa detaljnim objašnjenjima o uslugama socijalne zaštite koji, za razliku od opštine, sadrže informacije na oba službena jezika.

Kada je reč o **policiji**, iskustvo učesnika je različito. Ponekad se dešava da policija obavlja čitav postupak na albanskom jeziku, mada ima primera i da se policajci trude da govore srpski jezik. Zapisnik se uvek sačinjava na albanskom jeziku. Jedan učesnik je spomenuo situaciju u kojoj mu je policijski službenik objasnio da on ima pravo da traži da mu policija na jeziku koji razume objasni koji prekršaj je počinio. Iskustva sa **sudom** su takođe različita. Učesnicima su poznati primeri da su pozivi i presuda strankama upućivani na albanskom jeziku, mada se u nekim slučajevima to dovodi u vezi sa činjenicom da je stranku zastupao advokat iz albanske zajednice.

Osnovni utisak učesnika diskusije jeste da oni, uz određene probleme, mogu da ostvare svoja prava i da funkcionišu u svojoj svakodnevici na srpskom jeziku. Zasluge za to se pripisuje lokalnom stanovništvu koje pokazuje spremnost da koristi srpski jezik. Njihov utisak je da su pripadnici albanske zajednice više zainteresovani da koriste srpski jezik nego što je to slučaj obrnuto. Učesnici navode da bi bili zainteresovani da pohađaju kurseve albanskog jezika kada bi oni bili dostupni jer bi im to omogućilo da se bolje sporazumevaju sa okolinom.

3. Pravni okvir dvojezičnosti na Kosovu

U ovom delu studije biće predstavljena analiza pravnog okvir koji uređuje službenu dvojezičnost na Kosovu. Analiza će se bazirati na onim zakonskim odredbama koje uređuju pravo građana na upotrebu službenih jezika u kontaktu sa organima upravne i sudske vlasti. Analizom će biti obuhvaćene relevantne odredbe Zakona o upotrebi jezika i procesnih zakona. Poseban segment analize predstavljaće studija slučaja posvećena Zakoniku o krivičnom postupku zbog značaja koji poštovanje jezičkih prava u ovoj oblasti ima na zaštitu drugih prava i sloboda pojedinaca.

Zakon o upotrebi jezika (2007)

Zakon o upotrebi jezika predstavlja osnovni pravni akt kojim se razrađuje ustavna odredba o dvojezičnosti Kosova. Članovi 1. i 2. zakona propisuju da albanski i srpski jezik predstavljaju službene jezike na Kosovu i da uživaju ravnopravan status u kosovskim institucijama.

Kada je reč o centralnim institucijama, član 4. utvrđuje da u njima postoji jednakost službenih jezika. To podrazumeva da svaka osoba ima prava da komunicira i da prima usluge i javne dokumente od centralnih institucija “na bilo koji službeni jezik”, odnosno da su centralne institucije dužne da osiguraju da svaka osoba može da komunicira i da dobije usluge i javna dokumenta “na bilo koji službeni jezik”.

Kao što se može primetiti iz citiranih odredbi, zakon utvrđuje pravo na upotrebu “bilo kog službenog jezika” u centralnim institucijama. To, međutim, ne podrazumeva nužno da su građani ti koji biraju na kom od dva službena jezika će se komunikacija sa institucijama odvijati. U tom smislu ne iznenađuje podatak da javni službenici ponekad smatraju da su ispunili svoju zakonsku obavezu time što su građanima saopštili određenu informaciju na albanskom jeziku.

Član 12. Zakona utvrđuje da se službeni jezici upotrebljavaju ravnopravno u sudskim procesima. Sudovi, istražni i drugi organi uključeni u krivični i druge postupke, dužni su da obezbede da svaka osoba koja u njima učestvuje može da koristi “službeni jezik po njegovom ili njenom izboru”. Član 13. kaže da će sudovi obavljati postupke na “zvaničnom jeziku ili jezicima koje su odabrale stranke u postupku”, a da će na zahtev bilo koje stranke u postupku biti obezbeđena sredstva za simultani prevod sa jednog zvaničnog

jezika na drugi. Član 14. obavezuje sudove da dokumenta vezana za postupak izdaju na "zvaničnim jezicima odabranim za postupak i na drugom zvaničnom jeziku, ukoliko je to zatražano od strane bilo koje stranke u procesu".

Odredbe koje se odnose na upotrebu jezika u sudovima potvrđuju ravnopravnost službenih jezika. U vezi sa tim, zakon utvrđuje tri svojstva koja koja službenici jezici mogu imati u postupku. Bilo koji od dva službena jezika može biti jezik postupka (jezik sudije), jezik koji stranka koristi u postupku (uz pomoć prevodioca) i jezik na kome se izrađuju sudski dokumenti. Pitanje koje zakon ne rešava na nedvosmislen način tiče se principa po kome će se odrediti jezik postupka. Prema toma, stranka koja govori srpski jezik nema zagantovano pravo da će se postupak voditi na jeziku koji ona razume, mada ima pravo da na prevodilačku pomoć ukoliko to nije slučaj. Kada je reč o sudskim dokumentima, Zakon ne sadrži obavezu da se oni stranci dostavljaju u razumnom roku na službenom jeziku koji ona koristi, već po zahtevu stranke.

Zakon o parničnom postupku (2008)

Član 6. Zakona o parničnom postupku (ZPP) propisuje da se postupak vodi na "jeziku koji je u zvaničnoj upotrebi sudova". Članovi 6. i 96. utvrđuju da stranke i učesnici u postupku koji "ne razumeju ili ne govore jezik koji je u zvaničnoj upotrebi suda" imaju pravo da u postupku koriste "svoj jezik ili jezik koji razumeju". Ukoliko se postupak ne vodi na jeziku stranke i ostalih učesnika, na njihov zahtev će se obezbediti "usmeni prevod na njihovom jeziku ili na jeziku koji razumeju, svih prestavki i pismenih dokaza".

Kada je reč o sudskim spisima, član 97. utvrđuje da se "pozivi, odluke i ostali sudski dopisi dostavljaju strankama i ostalim učesnicima u postupku na jeziku koji je u službenoj upotrebi na sudu", dok član 98. predviđa da "stranke i ostali učesnici u postupku dostavljaju sudu tužbe, žalbe i ostale njihove prestavke na jeziku koji je u službenoj upotrebi na sudu".

Kao što se može primetiti, ZPP uvodi novi pojam "jezika u zvaničnoj upotrebi na sudu". Ostaje nejasno da li se ta odredba odnosi na albanski i srpski jezik, kao na službene jezike u svim organima vlasti na Kosovu, ili se sudovima daje mogućnost sami da odaberu koji jezik će smatrati službenim. Samim tim, nije jasno ni po kom principu se bira jezik na kome će se voditi parnični postupak. Kada je reč o sudskim spisima, zakon na vrlo ograničen

način štiti jezička prava. Kada u u pitanju dokazi koji se podnose na sednici, stranke imaju pravo da traže da se oni prevedu na jezik koji one koriste, ali samo usmeno. Sa druge strane, dopisi i presude koje sud upućuje strankama, kao i podnesci koje stranke dostavljaju sudu, ne mogu biti na jeziku stranke, već na “jeziku koji je u službenoj upotrebi na sudu”.

Zakon o prekršajima (2016)

Član 48. Zakona o prekršajima utvrđuje da sud treba da unapred osigura da “okrivljeni razume jezik na kojem se vodi postupak”. Isti član dalje kaže da “okrivljeni ima pravo da u prekršajnom postupku koristi svoj jezik, odnosno da mu se obezbedi kvalitetan prevod na jeziku koji razume”.

U cilju obezbeđivanja prava na odbranu, od suda se očekuje da “obezbedi okrivljenom na jeziku koji razume kvalitetan prevod u pisanoj formi svih esencijalnih odluka donetih u prekršajnom postupku, uključujući i presude”.

U odnosu na krivični i parnični postupak, Zakon o prekršajima sadrži veće garancije jezičkih prava. Ipak, kontradiktorno deluje da se okrivljenom istovremeno garantuju pravo da “razume jezik na kojem se vodi postupak” i pravo da mu se “obezbedi kvalitetan pravod na jezik koji razume”. Ukoliko se postupak vodi na jeziku koji okrivljeni razume, onda mu prevod nije potreban.

Zakon predviđa mogućnost da okrivljeni dobije prevod presude na jezik koji razume. Ova odredba takođe predstavlja iskorak u zaštiti jezičkih prava u odnosu na druge procesne zakon. Ipak, nedostatak ove odredbe ogleda se u tome što je reč o dispozitivnoj a ne imperativnoj normi. Osim toga, nije utvrđen rok u kome je potrebno dostaviti prevod, tako se hipotetički može doći u situaciju da prevod presude okrivljenom budu upućen nakon što je rok za ulaganje žalbe istekao.

Zakon o opštoj administrativnoj proceduri (2016) i Zakon o upravnim sporovima (2010)

Upotreba jezika u upravnim postupcima uređena je članom 71. Zakona o opštoj administrativnoj proceduri. Ovaj član garantuje pravo stranaka da “komuniciraju i da budu obavešteni na njihovom maternjem jeziku” ako je on jedan od službenih jezika na Kosovu. Jezik administrativnog postupka određuje se “na osnovu prvog podnetog zahteva ili posebnog zahteva

stranke". Javni organ koji vodi postupak je u obavezi da garantuje ovo pravo bez dodatnih troškova za stranku. Nakon što je određen u jezik u konkretnom postupku, nikakva administrativna ili proceduralna radnja koja je obavljena na jeziku drugačijem od jezika postupka nema pravnih posledica za stranku.

Zakon o upravnim sporovima ne sadrži nijednu odredbu o upotrebi jezika. Sa druge strane, član 63. Zakona utvrđuje da će se povodom pitanja koja nisu regulisana tim Zakonom shodno primenjivati odredbe Zakona o parničnom postupku.

Zakon o opštoj administrativnoj proceduri sadrži visok stepen zaštite dvojezičnosti i jezičkih prava. Kada je reč o postupcima koji se vode pred upravnim organima, ukoliko maternji jezik stranke predstavlja jedan od službenih jezika, on će se smatrati jezikom postupka. Ukoliko organ preduzme radnju na nekom drugom jeziku, ona će biti bez pravnih posledica po stranku.

Kada je reč o upravnim postupcima pred sudom, stvar je drugačija. Upotreba jezika se reguliše po uzoru na odredbe Zakona o parničnom postupku. Budući da se u upravnim sporovima kao stranke pred sudom pojavljuju privatna lica naspram državnih organa, primerenije bi bilo da se pitanje jezika uredi po analogiji sa Zakonom o opštoj administrativnoj proceduri.

3.1. Pravo na upotrebu jezika u krivičnom postupku

Uvod

Zakonik o krivičnom postupku (2012), u daljem tekstu Zakonik ili ZKP, predstavlja precizno utvrđen niz radnji, koje su regulisane zakonom i koje su organi, stranke i subjekti postupka ovlašćeni da preduzimaju. Krivični postupak je pravno regulisan postupak koji za cilj ima rešavanje određene krivično-pravne stvari. Rešavanje određene krivično-prave stvari dešava se postupnim kretanjem iz jedne faze krivičnog postupka u drugu, što za konačni cilj ima donošenje pravnosnažne odluke.

Procesnim normama se reguliše način postupanja organa i službenih lica pri primeni materijalno-krivičnih propisa. Jedino je nakon zakonito sprovedenog krivičnog postupka moguće učiniocu krivičnog dela izreći

krivičnu sankciju. S obzirom na to da se sankcijama koje su predviđene Zakonikom duboko dira u određena ljudska prava okrivljenog lica, suviše je i govoriti koliko je važno da i same norme Zakonika budu u što većoj meri precizno određene kako bi se zaštitila ljudska prava stranaka u postupku, a prevashodno okrivljenog.

U ovom tekstu biće analizirane norme Zakonika koje se odnose na upotrebu jezika u krivičnom postupku, kao i česti oblici kršenja odredbi Zakonika koje se odnose na jezička prava. Osim toga, biće reči o tome na koji način bi postojeći članovi Zakonika trebalo da budu izmenjeni u cilju unapređenja pravičnosti postupka, kao i o tome kakve sve posledice mogu da snose stranke ukoliko organi ili pojedinci povrede pravo lica da se u krivičnom postupku koriste svojim jezikom.

Krivični postupak na Kosovu

Krivični postupak na Kosovu sastoji se iz nekoliko faza. Prva je faza formalne istrage. Druga je faza potvrđivanja optužnice i izjašnjavanja o krivici. Treća je faza glavnog pretresa. Četvrta faza je pravog leka.

Slika 1: Faze krivičnog postupka

Kroz koliko faza će proći sam okrivljeni zavisi od mnogo faktora. Nije svaka faza krivičnog postupka obavezna. Dok će jedan okrivljeni proći kroz sve faze krivičnog postupka, ukoliko je recimo okrivljen za krivično delo ubistvo, drugi okrivljeni koji je okrivljen za krivično delo krađa će proći kroz samo jednu fazu. Razlog zbog čega okrivljeni za jedno krivično delo neće proći kroz sve faze krivičnog postupka, dok za drugo hoće, leži u činjenici da faza formalne istrage nije obavezna za krivična dela za koje je zaprećena kazna

zatvora ispod 3 godine. Osim toga, od dispozicije stranaka zavisi da li će uložiti pravni lek ukoliko su nezadovoljne sudskom odlukom.

Faza potvrđivanja optužnice i izjašnjavanje o krivice je jedina obavezna faza. U ovoj fazi postupka nakon podnošenja optužnice sudija zakazuje prvo saslušanje na kojem se okrivljeni izjašnjava o krivici. Ukoliko prizna krivicu, a samo priznanje je potkrepljeno dokazima koji se nalaze u spisima predmeta, sudija može prihvatiti priznanje i već u ovoj fazi postupka oglasiti okrivljenog krivim za izvršenje krivičnog dela koje mu se optužnicom stavlja na teret. Na osnovu toga vidimo da ni faza glavog pretresa nije obaveza i da se krivični postupak može završiti već u fazi potvrđivanja optužnice. Sve gore navedeno, naravno, važi ukoliko postoji dobro osnovana sumnja da je okrivljeni izvršio krivično delo. Ukoliko takav vid sumnje ne postoji, državni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu.

Jezička prava u krivičnom postupku

Zakonik o krivičnom postuku Kosova je kodifikovan po uzoru na moderna evropska zakonodavstva. Pravo da okrivljeni koristi svoj maternji jezik u krivičnom postupku nalazi svoje izvore u brojnim međunarodnim i domaćim propisima. Da je pravo na upotrebu jezika u postupku bitno za samu zakonitost postupka svestan je i sam zakonodavac. Iz tog razloga, pridaje mu izuzetan značaj i već na početku Zakonika i to u članu 14. propisuje koji su to službeni jezici u krivičnom postupku.

Član 14. Jezici i pisma

1. U krivičnom postupku mogu da se koriste albanski i srpski jezik i njihova pisma, ako ovaj zakonik ne propisuje drugačije.

2. Lice koje učestvuje u krivičnom postupku, koje ne govori jezik na kojem se vodi postupak, ima pravo da govori svojim jezikom i pravo da bude besplatno obavешteno preko tumača o dokazima, činjenicama i postupku. Tumačenje obavlja nezavisan tumač.

3. Lice iz stava 2. ovog člana obavешtava se o svom pravu na tumačenje. Ono može da se odrekne ovog prava ako govori jezik na kojem se vodi postupak. Obavешtenje o ovom pravu i izjava učesnika unose se u zapisnik.

4. Izjave, žalbe i ostali podnesci mogu da budu podneti sudu na albanskom ili srpskom jeziku ako nije drugačije određeno zakonom.

5. Uhapšeno lice, okrivljeno lice koje je u sudskom pritvoru i lice koje je na odsluženju kazne dobiće prevod sudskih poziva, odluka i podnesaka na jezik koji ono koristi u postupku.

6. Lice strani državljanin koje je u sudskom pritvoru, može podnositi sudu podneske na svom jeziku pre glavnog pretresa, u toku glavnog pretresa i posle njega, samo pod uslovima uzajamnosti.

Odredbe člana 14. ZKP uređuju koji se jezici koriste u postupku, pravo svakog lica koje učestvuje u krivičnom postupku da koristi svoj jezik ukoliko ne poznaju jezik koji je u službenoj upotrebi, pravo stranaka da sve svoje podneske dostave sudu na albanskom ili srpskom jeziku, zatim da će se uhapšenom licu, odnosno licu koje se nalazi u sudskom pritvoru, svi dokumenti dostavljati na jeziku koji on koristi u postupku, kao i pravo stranog državljanina koji je u sudskom pritvoru da podnosi sudu sve podneske na svom jeziku, pod uslovom uzajamnosti.

Već u prvoj zakonskoj odredbi koja uređuje jezička prava vidimo određene nelogičnosti, nepreciznosti i mogućnost da ista bude tumačena i primenjivana na različite načine. U prvom stavu zakonodavac je trebalo da odredi koja su to pisma i da na taj način spreči različita tumačenja i primenu. Sam termin “njihova pisma” upućuje nas na Ustav Republike Srbije koji kaže da je u Srbiji u službenoj upotrebi ćirilčno pismo. S obzirom na to da na Kosovu postoji velika odbojnost prema ćirilčnom pismo, koja se opravdava razlozima praktičnosti (što je besmislica jer postoje konvertori pisma sa latinice na ćirilicu), zakonodavac je umesto termina “njihova pisma” trebalo da upotrebi termin “latinično i ćirilčno pismo” kako bi se na taj način i formalno priznala upotreba ćirilčnog pisma. Takođe je problematičan i stav 5. koji bez valjanog razloga odvaja određene kategorije lica u postupku i priznaje im pravo da im se sva dokumenta dostave na jeziku koji koriste u postupku. Umesto ovakve zakonske formulacije pravednije bi bilo da stoji odredba da će “sve stranke u krivičnom postupku dobiti prevod svih poziva, odluka i podnesaka na jeziku koji koriste u postupku”. Na ovaj način bi samo putem jednog člana uredila dostava svih dokumenata strankama na jeziku koji razumeju, a time se istima omogućilo da se upoznaju sa samom sadržinom dokumenata.

Sledeća zakonska odredba, koja nažalost ne uređuje pravo na upotrebu jezika iako je od izuzetnog značaja, jeste odredba o postavljanju branioca po službenoj dužnosti iz člana 57. ZKP.

Član 57. Branilac u slučajevima obavezne odbrane

1. Okrivljeno lice mora imati branioca u sledećim slučajevima obavezne odbrane:

1.1. od prvog saslušanja ako je nemo, gluvo ili pokazuje znake duševnog oboljenja ili duševne poremećenosti zbog čega nije u stanju da se samo uspešno brani;

1.2. na saslušanju za sudski pritvor i sve vreme dok se nalazi u sudskom pritvoru;

1.3. od podizanja optužnice, ako je optužnica podignuta protiv tog lica za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje deset (10) godina; i

1.4. za postupak po vanrednim pravnim lekovima ako je okrivljeno lice nemo, gluvo ili pokazuje znake duševnog oboljenja ili druge duševne poremećenosti ili kada mu je izrečena doživotna kazna zatvora.

1.5. Okrivljeno lice mora imati branioca u svim slučajevima kada okrivljeno lice pregovara o sporazumu za priznanje krivičnog dela za koje je predviđena kazna zatvora od godinu dana ili duža zatvorska kazna ili doživotna kazna zatvora.

2. Ako u slučaju obavezne odbrane okrivljeno lice ne angažuje samo branioca, a niko drugi ne angažuje branioca u njegovo ili njeno ime u skladu sa članom 53 stav 8, ovog zakonika, sudija za prethodni postupak ili drugi nadležni sudija postavlja po službenoj dužnosti branioca o javnom trošku. Ako je branilac postavljen po službenoj dužnosti posle podizanja optužnice, okrivljeno lice se o tome obaveštava u isto vreme kada mu se uručuje optužnica.

3. Ako okrivljeno lice u slučaju obavezne odbrane ostane bez branioca u toku postupka, a samo ne angažuje drugog branioca, sudija pojedinac ili

predsednik pretresnog veća ili nadležni organ koji vodi prethodni postupak postavlja po službenoj dužnosti novog branioca o javnom trošku.

4. Pravno lice nema prava da mu se dodeli branilac o javnom trošku.

Ukoliko analiziramo odredbu člana 57. ZKP koja uređuje pravo okrivljenog na branioca po službenoj dužnosti, videćemo da zakonodavac nije predvideo pravo okrivljenog da ga zastupa advokat koji govori ili razume jezik okrivljenog. S obzirom na to da je Kosovo multietničko društvo, postoji velika verovatnoća da okrivljeni bude pripadnik srpske zajednice a advokat dodeljen po službenoj dužnosti pripadnik albanske zajednice koji ne govori ili slabo govori jezik okrivljenog. Ovo je i dosta čest slučaj, gde je prilikom komuniciranja između okrivljenog i advokata potreban prevodilac, što za posledicu ima ugrožavanje poverljivosti razgovora između okrivljenog i advokata. Iz ovih razloga ovoj zakonskoj odredbi nedostaje stav koji bi uredio da "organ ili advokatska komora postavljaju advokata po službenoj dužnosti koji bi pružio okrivljenom adekvatnu odbranu s obzirom na prirodu krivičnog dela, kao i da će organ voditi računa da advokat govori jezik koji okrivljeni razume".

Naravno, jedan deo odgovornosti oko postavljanja advokata po službenj dužnosti koji razume jezik okrivljenog leži i na samom okrivljenom, koji mora da upozori organ u postupku da mu je otežana komunikacija sa braniocem i da od istog zahteva da mu se postavi branilac po službenoj dužnosti koji razume jezik stranke. Jedna od odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu bavi se upravo ovim pitanjem. Sud je pripisao odgovornost okrivljenom koji je u svakom trenutku postupka morao da reaguje i da traži da mu se postavi branilac koji razume i govori njegov jezik.

X v. Austria, 6185/73, 29. maj 1975. godine, DR 2, 68⁶

68 1. Podnosilac predstavke tvrdi da mu nije bila omogućena besplatna pomoć tumača za opštenje s braniocem, koji nije govorio maternji jezik podnosioca predstavke... Stav 3 (e) člana 6 se u stvari odnosi samo na odnose okrivljenog i sudije... U okolnostima ovog predmeta, Komisija ne može da isključi da je priprema odbrane bila otežana zbog nerazumevanja između podnosioca predstavke i njegovog branioca. Ipak, mora se smatrati da je podnosilac predstavke odgovoran za tu situaciju. On je bio dužan da ili uzme drugog branioca koji je dobro govorio francuski ili da traži tumača

⁶ Džeremi Mekbrajd (2009), Ljudska prava u krivičnom postupku - Praksa Evropskog suda za ljudska prava, Savet Evrope, <https://rm.coe.int/16806f1115>, str. 204.

koga bi platio. Da nije imao dovoljno sredstava da plati branioca i/ili tumača, mogao je da traži besplatnu pravnu pomoć. Komisija u vezi s tim primećuje da se po austrijskoj praksi potrebe prevođenja ispunjavaju tako što sud određuje branioca okrivljenom. Pored toga, besplatna pravna pomoć se može proširiti tako da obuhvati i usluge tumača...

U ovoj odluci Evropskog suda možemo videti da se okrivljenom pripisuje krivica jer nije tražio advokata koji razume njegov jezik. Međutim, potreba za postavljanjem branioca po službenoj dužnosti koji govori ili razume jezik okrivljenog je nešto što sam organ treba da utvrdi u razgovoru sa njim, naročito ako je upoznat sa teškoćama samog branioca u komuniciranju sa okrivljenim. Ne možemo zanemariti činjenicu da je vrlo često okrivljeni neuka stranka, koja ne može da razume svoja prava, kao ni posledice koje može da snosi ne koristeći adekvatno svoja prava. Iz tog razloga nižno je u ZKP odrediti da "organ ili advokatska komora postavljaju advokata po službenoj dužnosti koji bi pružio okrivljenom adekvatnu odbranu s obzirom na prirodu krivičnog dela, kao i da će organ voditi računa da advokat govori jezik koji okrivljeni razume".

Druge procesne radnje i upotreba jezika

Odredbe člana 105. ZKP odnose se na radnju Kontrole i privremene sekvestracije predmeta koja se sprovodi nakon pretresanja objekta.

Član 105. Kontrola i privremena sekvestracija

....6. Nalog za pretres izdaje se u pisanom obliku na osnovu pisanog zahteva državnog tužioca, ili u hitnim slučajevima, ovlašćenog policijskog službenika.

Zakonodavac je ovom odredbom uredio način na koji se vrši pretres. Pretres kao istražna radnja ima za cilj da obezbedi okrivljenog i druge značajne dokaze u krivičnom postupku. Pretres se može sprovesti samo na osnovu naloga nadležnog sudije, s obzirom na to da se ovom radnjom povređuju pravo na privatnost okrivljenog ili drugog lica. Međutim, zakonodavac je propustio da u stavu 6. odredi da "nalog mora biti na jeziku koji stranka razume". S obzirom na to da se nalog predaje licu čiji se objekat pretresa kako bi se upoznalo sa istim, nužno je da postoji zakonska formulacija da sam nalog mora biti na jeziku koji vlasnik pretresanog objekta razume.

Vođenje saslušanja okrivljenog iz člana 152. ZKP takođe predstavlja radnju u kojoj može biti povređeno pravo okrivljenog na upotrebu svog jezika.

Član 152. Vođenje saslušanja okrivljenog u prethodnom postupku

1. Ispitivanje okrivljenog obavlja državni tužilac. Državni tužilac može da poveri ispitivanje policiji.

2. Pre svakog ispitivanja okrivljenog, bez obzira da li je okrivljeni pritvoren ili se nalazi na slobodi, on ili ona se informiše u skladu sa članom 125. stava 3. ovog zakonika.

3. Pre svakog ispitivanja okrivljeno lice se informiše o:

3.1. krivičnom delu koje mu se stavlja na teret; i

3.2. činjenici da može da zahteva da bude uzet dokaz u njegovu odnosno njenu odbranu. Ako je okrivljeno lice u sudskom pritvoru, takođe se obaveštava pre saslušanja o svom pravu da mu bude obezbeđen advokat ako ne može sebi da plati za pravnu pomoć.

3.3. pravo da ne izjavi ništa i da ne odgovori na nijedno pitanje, osim da daje podatke o svom identitetu.

Stav 2. ovog člana upućuje nas na član 125. stav 3. ZKP koji sadrži upozorenje koje se pre ispitivanja čita okrivljenom.

Član 125. stav 3. ZKP

Na početku ispitivanja u prethodnom postupku, zasedanja radi svedočenja u prethodnom postupku ili posebne dokazne mogućnosti, državni tužilac čita okrivljenom sledeće upozorenje: "Ovo je krivična istraga u vezi sa radnjama koje ste možda izvršili. Imate pravo da date izjavu, ali takođe imate pravo da ne izjavite ništa i da ne odgovorite na nijedno pitanje osim da date podatke o svom identitetu. Imate pravo da na okrivite sebe. Nećete biti pod zakletvom ako odlučite da date izjavu ili odgovorite na pitanja. Informacije koje da mogu se upotrebiti kao dokazi pred sudom. Besplatan tumač će vam biti omogućen ukoliko vam je potreban. Ukoliko smatrate da biste odgovorom na neko pitanje okrivili sebe ili bliskog srodnika možete odbiti da odgovorite. Imate pravo da se konsultujete sa advokatom. Ako ne razumete

pitanje, tražite da se pitanje postavi na drugi način. Ako vam je potrebna pomoć, prevod ili obrazloženje i kratak odmor od zasedanja, tražite ih. Ako ne razumete ova prava, trebalo bi da se konsultujete sa advokatom”.

Të dhënat personale
(sipas nenit:233 paragrafi i KPPK-së)

Emri	[REDACTED]	Kombësia	[REDACTED]
Mbiemri	[REDACTED]	Shtetësia	[REDACTED]
Nofka	[REDACTED]	Profesioni	[REDACTED]
Emri i babës	[REDACTED]	Rrethanat familjare	[REDACTED]
Emri i nënës	[REDACTED]	A dini shkrim,lexim (specifiko)	[REDACTED]
Mbiemri i vajzërisë së nënës	[REDACTED]	Cilën shkollë e ka kryer	[REDACTED]
Data e lindjes	[REDACTED]	Gjendja pronësore-financiare	[REDACTED]
Vendi i lindjes	[REDACTED]	Nr. i tel.(shtëpi)	[REDACTED]
Vendbanimi	[REDACTED]	Nr. i tel.(celular)	[REDACTED]
Nr. personal i ID-së	[REDACTED]	Nr. i tel.(zyre)	[REDACTED]

A zhvillohet kunder tij/saj procedura për ndonjë vepër tjetër penale

Nëse është i mitur identiteti i përfaqësuesit të tij ligjor

Al/ajo informohet për detyrimin e tij/saj për të njoftuar për çdo ndryshim adrese ose për çdo qëllim ndryshimi të vendqëndrimit

PYETJA: A I KENI KUPTUAR TË DREJTAT E JUAJA TË PARAPARA ME NENIN 231 TË KPPPK-SË?

PËRGJIGJA: [REDACTED]

PYETJA: A DËSHIRONI QË TË JEPNI DEKLARATË PËRKATSISHT TË PARAQITNI MBROJTJE – PËRGJIGJE NË PYETJET E PARASHTRUARA?

PËRGJIGJA: [REDACTED] (nënshkrimi i të dyshuarit)

Intervista me të dyshuarin zhvillohet në prezencë të Avokatit të caktuar sipas detyrës zyrtare:

Pasi që të dyshuarit/es iu kumtuam të drejtat e sipërcëkura dhe pranoi që me shprehjen e vullnetit të lirë të jep deklarata të pyetur se çka ka për të paraqitur në mbrojtje:

Unë, [REDACTED], deklaroj se të gjitha informacionet që kam dhënë në këtë formular janë të vërteta dhe të sakta. Unë jam i vetëdijshëm dhe i informuar për të drejtat e mia dhe kam vendosur të jap këto informacione me këto të drejtat.

Nënshkrimi i deklaruarit	Data	Koha	Nënshkrimi i policit	Nënshkrimi i avokatit
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]

Slika 2: Izjava okrivljenog u prethodnom postupku

Ova upozorenja čitaju se okrivljenom kako svojom izjavom ne bi ugrozio svoju poziciju u krivičnom postupku. Takođe, ovaj član predviđa da će se okrivljenom obezbediti pomoć tumača, kao i prevod na njegov zahtev. Sama odredba zakona nije sporna i omogućava okrivljenom pravo da koristi svoj jezikom kao i pomoć prevodioca. Međutim, ono što je sporno jeste sama primena ove odredbe u praksi jer se upozorenja okrivljenom često

saopštavaju na jeziku koji okrivljeni ne razume. Ispod teksta nalazi se jedan od primera kako okrivljeni srpske nacionalnosti u pisanoj formi daje izjavu čija su upozorenja predviđena članom 125. stav 3. na albanskom jeziku. Izjava koju je dao okrivljeni srpske nacionalnosti u pisanoj formi na srpskom jeziku, dok je obrazac sa upozorenjima na albanskom jeziku. Izjava uzeta na ovakav način predstavlja nedozvoljeni dokaz uzet suprotno odredbama ZKP.

Jezik sudskih odluka

Prilikom primene ZKP, stranke se u najvećem broju slučajeva sreću sa problemom dostavljanja odluka na jeziku koji ne razumeju. U članu 173. ZKP propisane su mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Gore navedeni član 14. istog zakonika u stavu 5. jasno kaže da će okrivljeno lice dobiti sve sudske odluke na jeziku koji razume. Ipak, u velikom broju slučajeva organi dostavljaju odluke okrivljenom na jeziku koji ne razume. Ovde nije reč o problemu u samoj zakonskoj regulativi, već u direktnom kršenju zakonskih odredbi od organa koji bi trebalo da se staraju o pravilnoj primeni prava bez većih odstušanja. Drugačija je situacija kada je reč o dostavi odluka licima koja se ne nalaze u pritvoru. Član 14. ZKP uopšte ne predviđa na kojem jeziku će se strankama koje se ne nalaze u pritvoru dostavljati odluke, a to ne uređuje ni član koji se tiče roka i dostavljanja pismene presude.

Član 369. Rok i dostavljanje pismene presude

- 1. Objavljena presuda mora biti sastavljeno u pismenoj formi u roku od petnaest (15) dana od dana objavljivanja iste, kada se optuženi nalazi u pritvoru ili mu je određen pritvor, dok je u drugim slučajevima u roku od trideset (30) dana od dana objavljivanja. Kada je predmet složen, sudija pojedinac ili predsednik veća može zatražiti produženje roka do šesdeset (60) dana za pismenu izradu presude.*
- 2. Presudu potpisuje sudija pojedinac ili predsednik veća i zapisničar.*
- 3. Overeni prepis presude sa poukom o pravu na žalbu dostavlja se stranama.*
- 4. Overeni prepis presude sa poukom o pravu na žalbu će se dostaviti oštećenom licu, licu čiji je predmet oduzet presudom kao i pravnom licu od koga je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim delom. 5. Ako je sud, primenom odredaba o odmeravanju jedinstvene kazne za krivična dela u sticaju, izrekao presudu uzimajući u obzir i presude koje su doneli drugi sudovi, dostaviće overene prepise pravosnažne presude tim sudovima....*

S obzirom na to da eksplicitno nije propisano na kojem jeziku će se strankama dostaviti presuda, u praksi se javljaju različita tumačenja samog člana. Pojedine sudije pravilno primenjuju Zakon o upotrebi jezika kao i odredbe Zakonika o krivičnom postupku i, vođeni načelom pravednosti, strankama dostavljaju presudu na jeziku koji razumeju, iako to nije eksplicitno propisano članom 369. ZKP. Međutim postoje sudije koje krše Zakon o upotrebi jezika, koriste zakonsku neodređenost člana 369. ZKP i strankama dostavljaju presudu na jeziku koji ne razumeju. Da bi se izbegla ovakva situacija zbog same pravne sigurnosti, neophodno je izmeniti odredbu člana 369. ZKP i u stavu 3. istog člana propisati da će se “overeni prepis presude sa poukom o pravu na žalbu dostavljati strankama na njihovom maternjem jeziku ili jeziku koji razumeju”.

Možda najproblematičnija odredba jesta odredba člana 384. ZKP koja se odnosi na Bitne povredne odredaba krivičnog postupka, kao jednog od osnova za žalbu. Istim članom propisano je koje se sve povrede smatraju bitnim, kao i da će žalbeni sud ukinuti presudu ukoliko utvrdi da su povrede postojale. Povrede se smataju apsolutnom bitnim i ukoliko su postojale u postupku smatra se da je postupak vođen na nezakonit način. U stavu 4. istog člana predviđeno je da će odluka biti ukinuta ukoliko strankama nije bilo omogućeno da tok glavnog pretresa prate na jeziku koji razumeju.

Član 384 Bitna povreda odredaba krivičnog postupka

1. Bitna povreda odredaba krivičnog postupka postoji ako:

1.3. je glavni pretres održan bez lica čije je prisustvo na glavnom pretresu obavezno ili ako je optuženom licu, braniocu, oštećenom licu ili privatnom tužiocu, protivno njegovom odnosno njenom zahtevu, uskraćeno da na glavnom pretresu upotrebljava svoj jezik i da na svom jeziku prati tok glavnog pretresa;

Nejasno je zašto je zakonodavac kršenje prava stranaka na upotrebu maternjeg jezika u postupku, kao apsolutno bitnu povredu, vezao samo za tok glavnog pretresa. Ova odredba je u suprotnosti (a trebalo bi da se odnosi na nju) sa stavom 14. istog zakona, koji u stavu 2. jasno kaže da će se licu koje ne govori jezik koji je u postupku biti omogućeno da govori svojim jezikom i pravo da bude obavешteno besplatno preko tumača o dokazima i činjenicama u postupku. Organ u postupku je dužan i da obavesti stranku o

njenim pravima. Lica mogu da se odreknu ovog prava ukoliko izjave da razumeju jezik na kojem se vodi postupak.

Kao što se može videti u članu 14. stav 2. zakonodavac je propisao svim licima koja učestvuju u postuku (ne samo strankama, okrivljenom, tužiocu i oštećenom) da u postupku upotrebljavaju svoj jezik i da im se omogući besplatan prevod tumača. Ako uzmemo kao činjenicu da se celokupan dokazni materijal prikuplja u fazi istrage, nejasno je zbog kojeg razloga je zakonodavac kao bitnu povredu postupka predviđao samo činjenicu da strankama na glavnom pretresu nije bilo omogućeno da koriste svoj jezik. Prema tome, svaka druga povreda prava na upotrebu jezika u krivičnom postupku koja bi se desila izvan faze glavnog pretresa ne bi predstavljala bitnu povredu postupka već relativnu. Samim tim bi dokazivanje da je takva povreda uticala na zakonitost postupka palo na teret stranke koja je u žalbi ističe. Ovakvu odredbu bi iz ovih razloga trebalo izmentiti jer ista nije u skladu sa Zakonom o upotrebi jezika, međunarodnim konvencijama i preporukama. Takvu odredbu bi trebalo zameniti na način da ista predviđa da će se kao apsolutno bitna povreda postupka smatrati “ako je licima u bilo kojoj fazi krivičnog postupka onemogućeno pravo da se, uprkos njihovom zahtevu, koriste svojim jezikom i pismom, kao i ukoliko im je sudska odluka dostavljena na jeziku koji ne razumeju”.

Zaključak

Analizom pojedinih članova Zakonika o krivičnom postupku možemo videti da pravo lica na upotrebu svog maternjeg jezika u krivičnom postupku nije u dovoljnoj meri određeno. Upravo ta neodređenost služi kao alibi pojedincima koji krše pravo na upotrebu jezika. Brojni su primeri iz prakse da čak i odredbe koje na detaljan način uređuju i priznaju licima pravo da u postupku koriste svoj jezik, budu prekršene od strane pojedinaca ili organa.

S obzirom na to da je novi Zakonik o krivičnom postupku u fazi izrade, nužno je novim Zakonikom ispraviti sve nedostatke prethodnog. Novi Zakonik bi na precizan način trebalo da propiše da u svakoj fazi postupka lica mogu da koriste svoj jezik, a da su organi dužni da sve odluke i pozive licima dostavljaju na njihovom maternjem jeziku ili jeziku koji razumeju. Osim mogućnosti da se licima koji ne razumeju jezik koji je u postupku omogući nezavisan prevodilac, veoma je bitan i kvalitet samog prevoda. Da je kvalitet samog prevoda izuzetno bitan ističe i Evropski sud za ljudska prava u Strazburu koji u svojoj odluci 9783/82 Kamasinski v. Austrija od 19.

decembra 1989. godine navodi da je obaveza nadležnih organa ne samo na postavljanju prevodica, već da i u datim okolnostima može biti proširena i na kontrolisanje valjanosti prevoda.⁷

Posledice nepriznavanja prava licima da u postupku koriste svoj jezik u krivičnom postupku su višestruke. Ove posledice u najvećoj meri pogađaju okrivljenog koji je u postupku često nezaštićen i bez pravne pomoći. Iz tog razloga je veoma bitno da organi u postupku, pri čemu se prevashodno misli na sud i tužilaštvo, poštuju pravo stranke na upotrebu jezika i pisma. Nepoštovanje ovog prava vodi povredi ustavnih i procesnih načela kao što su zabrana diskriminacije, jednakosti stranaka u postupku, adekvatnost odbrane, sloboda izražavanja i druge. Ta načela predstavljaju usvojene idejne vrednosti sadržane u raznim međunarodnim konvencijama, preporukama kao i domaćim propisima.

Da bi se ostvario cilj samog Zakonika o krivičnom postupku, a to je da će se učiniocu krivičnog dela izreći krivična sankcija samo nakon zakonito sprovedenog krivičnog postupka, nužna je izmena procesnih normi koja se odnose na upotrebu jezika u svakoj fazi postupka kako bi se sprečila arbitrarnost organa koji propise primenjuju. Zakonik o krivičnom postupku služi kao garant prava okrivljenom i drugim licima i služe kao zaštitna stranaka od same države, koja bi upravo zbog svoje arbitrarnosti ugrožila osnovna ljudska prava i pravnu sigurnost.

Osim zakonskih izmena potrebna je i promocija jezičkih prava u svim sudovima na Kosovu, ohrabrivanje građana da bez straha koriste svoj jezik i pismo kao i dobra volja organa i pojedinaca koji primenjuju propise da poštuju pravo svakog lica da koristi svoj jezik. Država mora da stvori povoljan ambijent kako bi svojim građanima omogućila osnovno pravo upotrebu jezika. Prema organima i pojedincima treba izreći disciplinske mere ukoliko onemoguće bilo kom licu da se u postupku koristi svojim pravom.

Tokom pisanja ovog teksta, na sajtu Službenog lista Kosova pronađeno je "Administrativno uputstvo br. 2007/01-MJS za određivanje Administrativnih sankcija za povredu Zakona o upotrebi jezika" ali, nažalost, o njegovoj sadržini ništa nije moguće reći jer je isto dostupno samo na albanskom jeziku.⁸

---

⁷ Džeremi Mekbrajd (2009), op. cit., str. 204.

⁸ Administrativno uputstvo br. 2007/01-MJS za određivanje Administrativnih sankcija za povredu Zakona o upotrebi jezika, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=7473>.

4. Usporedna pravna analiza

Naredni deo studije posvećen je usporednoj analizi pravnog okvira dvojezičnosti. Analizom su obuhvaćeni relevantni pravni akti koji definišu upotrebu jezika u državama koje priznaju službenu upotrebu dva ili više jezika. Predmet analize su zakonske odredbe koje uređuju upotrebu službenih jezika, a ne opštu zaštitu jezičkih prava ili upotrebu manjinskih jezika. Kako je cilj studije da ispita ulogu dvojezičnosti u pristupu uslugama, odredbe koje su analizirane tiče se upotrebe službenih jezika pred organima uprave i sudovima. Pored nacionalnih pravnih sistema, u ovu analizu je uključeno i nekoliko međunarodnih pravnih instrumenata od značaja za ovu temu.

Finska

Upotreba službenih jezika u Finskoj regulisana je Zakonom o jeziku (2003) koji utvrđuje da finski i švedski jezik predstavljaju “nacionalne jezike Finske”.⁹ Ovaj zakonski akt ima za cilj da obezbedi pravo svake osobe da koristi finski ili švedski jezik pred sudovima i drugim organima vlasti, i to bez potrebe da se osoba posebno poziva na jezička prava. Zakonom se jezička prava dovode u vezu sa ostvarenjem prava na pravično suđenje i dobru upravu.

Značajna razlika između finskog i kosovskog jezičkog sistema tiče se činjenice da u Finskoj institucije državne i lokalne vlasti mogu biti jednojezične ili dvojezične. Jezički karakter organa određuje se na osnovu lingvističke strukture stanovništva koje naseljava određeno područje. Nasuprot tome, na Kosovu su prema Zakonu o upotrebi jezika svi organi centralne i lokalne vlasti dvojezični. Iz ovog razloga će u prikazu koji sledi biti razmotrene odredbe zakona koje se tiču dvojezičnih organa u Finskoj.

Kada je reč o jezičkim pravima osoba pred organima vlasti, zakon utvrđuje da svako ima pravo da pred državnim organima koristi finski ili švedski jezik. Organ, sa druge strane, ima obavezu da se postara da osoba bude saslušana na švedskom ili finskom jeziku. Ove pravo se tiče postupaka koje pokreće osoba, ali i onih koje inicira organ. Zakon utvrđuje da svaka osoba ima prava da bude saslušana na sopstvenom jeziku u predmetu koja je pokrenuta od

---

⁹ Language Act (423/2003), <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030423.pdf>.

strane organa, a tiče se osnovnih prava te osobe ili obaveza koje su joj dodeljne od strane vlasti.

Zakon pravi razliku između upravnih, građanski i krivičnih predmeta. Kada je reč o upravnim stvarima, zakon decidirano propisuje da **jezik stranke predstavlja jezik postupka**. Ova odredba se odnosi kako na u upravne postupke koji se vode pred organima uprave tako i na upravne sudske postupke. U upravnom sporu, gde se kao stranke u postupku pojavljuju organi uprave i privatno lice, jezik lica se koristi kao jezik postupka pred sudom.

Kada su u pitanju krivični postupci, zakon takođe utvrđuje da se **jezik okrivljenog koristi kao jezik postupka**. Slično kao i u slučaju upravnih postupaka, i u krivičnim postupcima privatna lica naspram sebe imaju državu. U takvim okolnostima, jezik postupka se određuje u korist stranke. Sam Zakon o krivičnom postupku utvrđuje da će sudski postupci biti vođeni na finskom ili švedskom jeziku, kao i da će odluka biti objavljena na finskom ili švedskom jeziku u skladu sa Zakonom o jezicima.¹⁰ Stranka koja govori govori finski ili švedski jezik ima pravo na tumačenje i prevođenje kada se sudski postupak vodi na jeziku koji nije njen.

U građanskim postupcima stvar je složenija budući da stranke u postupku mogu biti osobe koje govore različitim službenim jezicima. Ukoliko stranke govore istim jezikom, dati jezik se koristi kao jezik postupka. Ako stranke govore različitim jezicima i ne mogu da se dogovore o jeziku koji će biti korišćen, sud odlučuje o jeziku postupka vodeći računa o pravima i interesima stranaka. Stranka čiji jezik nije uzet kao jezik postupka ima prava na prevod i tumačenje.

Formulacija o staranju o “pravima i interesima stranke” prilikom odlučivanja o jezičkim pitanjima se često pojavljuje u zakonu. Kada je reč o žalbenim postupcima, jezik korišćen u prvostepenom postupku koristi se kao jezik postupka i pred apelacionim i vrhovnim sudom.

Posebni članovi zakona uređuju pitanje jezika presuda i drugih dokumenata koji sadrže odluku koju donosi sud. Zakon utvrđuje da se presuda i drugi dokumenti koje izadaje sud izrađuje na **jeziku postupka**. Budući da je prethodno utvrđeno da se jezik stranke uzima kao jezik postupka, to faktički

---

¹⁰The Criminal Code of Finland, <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>.

znači da stranka ima pravo da se odluka kojom se rešava o predmetu takođe izrađuje na njenom jeziku.

Kada je reč o obeveštenjima, pozivima i dopisima koje se upućuju stranci u vezi sa slučajem, zakon utvrđuje da se oni upućuju **na jeziku primaoca** ako je on poznat ili se može razumno utvrdi. Ako jezik primaoca nije moguće utvrdi, onda se dopis upućuje i na švedskom i na finskom jeziku. Na istom tragu, zakon utvrđuje opštu obavezu organa da u kontaktu sa pravnim licima koriste njihov službeni jezik (finski ili švedski), ukoliko se on razumno može utvrditi, ili oba.

Švajcarska

Federalni zakon o nacionalnim jezicima i razumevanju između jezičkih zajednica (2007) kao svoje ciljeve proklamuje jačanje četvorjezičnosti Švajcarske i konsolidaciju unutrašnje kohezije zemlje.¹¹ Zakon štiti individualnu i institucionalnu višejezičnost i utvrđuje obavezu organa konfederacije da ravnopravno tretiraju sva četiri švajcarska jezika, ali i da rade na očuvanju i promociji romanša i italijanskog kao nacionalnih jezika.

Službeni jezici konfederacije su nemački, francuski i italijanski, dok je romanš službeni jezik u postupanju sa osobama koje govore ovaj jezik. Kada je reč o izboru službenog jezika, zakon utvrđuje da osoba koja ima posla sa federalnim organim, uključujući i sudove, može da koristi službeni jeziku po svom izboru. Federalni organi imaju obavezu da odgovore na jeziku na kom im se stranka obraća.

Severna Makedonija

Prema Zakonu o upotrebi jezika (2018), službeni jezik u Severnoj Makedoniji je makedonski jezik, kao i jezik kojim govori najmanje 20% građana (albanski jezik).¹² Zakon ne utvrđuje eksplicitno da makedonski jezik predstavlja primarni službeni jezik, ali ni ne garantuje ravnopravnost makedonskog i albanskog jezika. Ipak, prvenstvo makedonskog u odnosu na albanski jezik u zakonu je implicitno pristno. To pokazuje odredba da u svim centralnim institucijama i jedinicima lokalne samouprave službeni jezik,

---

¹¹Federal Act on the National Languages and Understanding between the Linguistic Communities, <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20062545/index.html>

¹²Law on the Use of Languages, <http://api.gov.mk/wp-content/uploads/2019/06/THE-LAW-ON-THE-USE-OF-LANGUAGES-PDF.pdf>.

pored makedonskog jezika, predstavlja i jezika koji govori 20% građana. Štaviše, zakon direktno spominje albanski jezik samo u prvom članu, dok se u nastavku na albanski jezik referiše kao na “jezik koji govori najmanje 20% građana”.

Zakon utvrđuje opšte pravo građana da koriste bilo koji sužbeni jezik, kao i obavezu institucija da omoguće upotrebu službenih jezika u svim procedurama, ali i sprovođenje tih procedura na tom službenom jeziku. Građani imaju pravo da koriste bilo koji od službenih jezika u sudskim, upravnim, izvršnim, istražnim i predistražnim, krivičnim i prekršajnim, parničnim i vanparničnim postupcima, kao i postupcima izvršenja sankcija. Sudovi, javna tužilaštva i drugi organi su dužni da omoguće upotrebu i primenu bilo kog zvaničnog jezika u tim i drugim postupcima. Organi su po službenoj dužnosti u obavezi da obezbede da se komunikacija i postupci sprovode na jeziku koji govori najmanje 20% građana ukoliko osoba koja u njima učestvuje govori taj jezik. Zakon dalje utvrđuje da će svi postupci pred sudovima biti sprovedeni na makedonskom jeziku i na jeziku koji govori najmanje 20% građana ukoliko je sudija, javni tužilac, stranka ili drugi učesnik postupka osoba koja govori taj jezik. Sve odluke i akti koji proizlaze iz tih postupaka će u tom slučaju biti usvojeni i objavljeni na oba službena jezika.

Zakon propisuje da notarske isprave i potvrde mogu da budu izdate na makedonskom jeziku i na jeziku koji govori najmanje 20% građana. Kada je reč o postupcima pred izvršiteljem, ako je stranka osoba koja govori jezikom kojim govori najmanje 20% građana, onda se naredbe, zaključci, zapisnici i drugi akti i službene beleške izdaju i na makedonskom jeziku i na jeziku koji govori najmanje 20% građana. Institucije odgovorne za izvršenje sankcija imaju obavezu da u postupcima koriste makedonski jezik i jezik koji govori 20% građana ako dotična osoba govori taj jezik, kao i da tim osobama omoguće da se obraćaju na tom jeziku.

Zakon o krivičnom postupku propisuje da je službeni jezik u krivičnom postupku makedonski jezik, dok se drugi jezik koji govori više od 20% građana koristi u skladu sa zakonom.¹³ Okrivljeni, oštećeni, privatni tužitelj, svedoci i drugi učesnici u postupku koji govore službeni jezik koji nije makedonski imaju prava da u postupku koriste svoj jezik. Podnesci stranaka se dostavljaju na jeziku na kome se postupak vodi, dok osoba koja govori

---

¹³Criminal Procedure Law, https://www.legislationline.org/download/id/6377/file/FYROM_CPC_am2010_en.pdf

drugi službeni jezik može da podnese podnesak na svom jeziku. Sudski pozivi, odluke i drugi spisi se dostavlja na jeziku koji se koristi u postupku. Osoba koja govori drugi službeni jezik koji nije makedonski će dobiti poziv, odluke i druge sudske spise na svom jeziku.

Kada je reč o parničnom postupku, parnični postupak se vodi na makedonskom jeziku, dok se drugi službeni jezik koji govori najmanje 20% stanovnika koristi u parničnom postupku u skladu sa zakonom.¹⁴ Građani koji govore drugi službeni jezik imaju pravo da taj jezik koriste u postupku. Pozivi, odluke i drugi sudski spisi će biti upućeni strankama na makedonskom jeziku, dok se strankama koje govore službeni jezik koji nije makedonski dopisi upućuju na tom jeziku. Stranke podnese tužbe, žalbe i druge podneske na makedonskom jeziku, dok stranke koje govore drugi službeni jezik mogu da dostavljaju podneske na tom jeziku.

Irska

Zakon o službenim jezicima (2003) ima za cilj da, pored ostalog, obezbedi upotrebu oba službena jezika u pravosuđu i pružanju javnih usluga.¹⁵ Službeni jezici u Irskoj su irski jezik, koji predstavlja nacionalni i prvi službeni jezik, i engleski jezik koji predstavlja drugi službeni jezik.

Kada je reč o upotrebi jezika pred sudom, strankama je garantovano pravo da izaberu određeni službenik jezik u bilo kom sudskom postupku i da zbog toga ne budu dovedene u nepovoljan položaj. Zakon propisuje da svaki sud ima obavezu da obezbedi da bilo koja osoba koja se pred njim pojavljuje može da bude saslušana na službenom jeziku po njenom izboru. Ako je država ili javni organ strana u građanskom postupku pred sudom, država ili javni organ će u postupku koristiti službenik jezik koji odabere stranka.

Zakon utvrđuje obavezu javnih tela da omoguće osobama da komuniciraju sa državom na bilo kom od službenih jezika. Kada se osoba pisanom ili elektronskom poštom obrati organu na jednom od službenih jezika, organ ima obavezu da odgovori na istom jeziku. Kada javni organ saopštava informacije opštoj populaciji, on to čini na irskom jeziku ili i na irskom i na engleskom.

---

¹⁴Law on Litigation Procedure, https://www.legislationline.org/download/id/4450/file/fYROM_Law%20on%20Litigation%20Procedure_No.7-2011_en.pdf.

¹⁵Official Languages Act, <http://www.achtanna.ie/en.act.2003.0032.1.html>.

Malta

Službeni jezici Malte su malteški jezik, koji predstavlja nacionalni i prvi službeni jezik, i engleski jezik koji predstavlja drugi službeni jezik.

Upotreba engleskog jezika u sudskim postupcima regulisana je posebnim aktom (1965).¹⁶ Ovaj akt predviđa da se u sudovima građanske nadležnosti postupak vodi na engleskom jeziku kada su sve stranke osobe koje govore engleski. Sud će odrediti da se postupak vodi na engleskom jeziku i kada je jedna stranka osoba koja govori engleski, dok među drugim strankama nema osoba koje govore malteški jezik. Postupak može da se vodi na engleskom jeziku i kada među strankama ima osoba koje govore malteški jezik, ukoliko se one sa tim saglase. Kada sud odredi da će se postupak voditi na engleskom jeziku, on će biti korišćen u svim potonjim fazama postupka. U krivičnim stvarima, ako je okrivljeni osoba koja govori engleski jezik, sud će naložiti da se postupak vodi na engleskom.

Kanada

Zakon o službenim jezicima (1985) ima za cilj da osigura poštovanje engleskog i francuskog jezika kao službenih jezika Kanade i osigura jednakost statusa u vezi sa njihovom upotrebom u svim federalnim institucijama.¹⁷ Engleski i francuski jezik su službeni jezici federalnih sudova i bilo kojih od tih jezika može biti korišćen od strane bilo koje osobe u svakom federalnom sudu. Svaki federalni sud ima dužnost da u svakom postupku koji se pred njim vodi obezbedi da svaka osoba koja iznosi dokaze pred njima može biti saslušana na službenom jeziku po njenom izboru.

Svaki federalni sud, izuzev Vrhovnog suda Kanade, ima obavezu da obezbedi **razumevanje bez prevodioca**. To zapravo znači da, ako je stranka odabrala engleski jezik za postupak koji se vodi pred sudom, svaki sudija u postupku mora biti u stanju da razume engleski jezik bez pomoći prevodioca. Ako su stranke odabrale francuski za jezik postupka, svaki sudija mora da bude u stanju da razume francuski jezik bez potrebe za pomoći prevodioca. Ako su i engleski i francuski jezik odrabani kao jezici postupka, svaki sudija mora biti u stanju da razume oba jezika bez potrebe za pomoći prevodioca.

---

¹⁶Judicial Proceedings (Use of English Language) Act, <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8703&l=1>.

¹⁷Official Languages Act, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/O-3.01/page-1.html>.

Međunarodni instrumenti

Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima (1992) kao važan oblik zaštite jezičkih prava predviđa pravo osoba da koriste svoj regionalni ili manjinski jezik u svojim poslovima sa upravnim i pravosudnim telima.¹⁸ Države su u obavezi da, u meri u kojoj je to moguće, obezbede da se oblastima u kojima živi značajan broj pripadnika jezičke zajednice krivični, građanski i upravni sudski postupci sprovedu na regionalnom ili manjinskom jeziku. Alternativno, strankama treba da bude grantovano pravo da u postupcima upotrebljavaju sopstveni regionalni ili manjinski jezik bez dodatnih troškova, dok sudovi treba da prihvataju podneske koje stranke predaju na svom jeziku, kao i da izdaju dokumente koji se tiču postupka na regionalnom ili manjinskom jeziku.

Preporuke iz Osla o pravu nacionalnih manjina na upotrebu sopstvenog jezika (1998) predviđaju slično rešenje.¹⁹ Dokument poziva države da razmotre mogućnosti da se, u oblastima u kojima pripadnici nacionalnih manjina žive u velikom broju, svi sudski postupci koji se tiču ovih lica vode na jeziku manjine. Dokument konstatuje da stepen u kom osoba može direktno i lako da učestvuje u postupcima jeste važna mera dostupnosti suda. Dostupnost sudskih postupaka na jeziku nacionalnih manjina čini njihovim pripadnicima dostupnost sudu direktnijom i jednostavnijom, čime se unapređuje zaštita ljudskih prava.

---

¹⁸ European Charter for Regional or Minority Languages, <https://rm.coe.int/168007bf4b>.

¹⁹ The Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities & Explanatory Note, <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendations?download=true>.

5. Diskusija

Osnovni zadatak ove studije bio je da ispita nivo ostvarenosti prava građana na ravnopravnu upotrebu službenih jezika u pristupu javnim uslugama i komunikaciji sa organima vlasti na Kosovu. Fokus je bio na srpskom jeziku kao manje zastupljenom službenom jeziku. Studija je imala za cilj da odgovori na pitanje da li je građanima Kosova koji govore srpski jezik omogućeno da pod ravnopravnim uslovima zaštite svoja prava i interese pred organima upravne i sudske vlasti.

Kada određeni sistem vlasti prepoznaje jedan službeni jezik, demokratska praksa nalaže da se građanima čiji se maternji jezik razlikuje od službenog omogući ostvarenje određenog broja prava na njihovom jeziku. Jezička prava imaju dve osnovne svrhe. Sa stanovišta zajednica, njihova svrha je da doprinesu očuvanju grupnog identiteta. Sa stanovišta pojedinca, njihova svrha je da pripadnicima zajednice olakšaju pristup uslugama i ostvarivanje drugih prava.

Prema svom Ustavu i zakonima, Kosovo priznaje ravnopravnost dva službena jezika. Službena dvojezičnost predstavlja više od zaštite jezičkih prava manjinskih zajednica. Ona podrazumeva da je građani imaju pravo da odaberu koji službeni jezik će koristiti u komunikaciji sa institucijama, odnosno da institucije imaju obavezu da omoguće pružanje usluga građanima na službenim jezicima pod jednakim uslovima. Ukoliko jedan službeni jezik ima primat na drugim, ili ukoliko se građanima uskraćuje mogućnost da u komunikaciji sa institucijama koriste službeni jezik po svom izboru, onda nije reč o punoj ravnopravnosti službenih jezika.²⁰

Empirijska građa prikupljena tokom istraživanja pokazuje da u centralnim i lokalnim organima uprave i sudovima nije obezbeđena puna ravnopravnost službenih jezika. O tome svedoče objektivni podaci da brojna obaveštenja, uputstva i drugi dokumenti koji sadrže informacije od interesa za veći broj građana nisu dostupni na oba službena jezika, ali i da dokumenti koji se tiču interesa konkretnih pojedinaca nisu uvek obezbeđeni na službenom jeziku koji te osobe koriste. Osim objektivnih podataka, merodavan je i subjektivni doživljaj pojedinaca. S tim u vezi, istraživanje je utvrdilo da pojedinci koji

---

²⁰ Irska i Malta predstavljaju primere sistema u kojima se jedan službeni jezik prepoznaje kao primarni, a onda se tome prilagođava upotreba drugog službenog jezika. Nasuprot tome, pravni okvir Kosova garantuje punu ravnopravnost albanskog i srpskog jezika.

govore srpski jezik osećaju da se nalaze u neravnopravnom položaju pred institucijama zbog jezika koji koriste. Kada je reč o pojedinačnim institucijama, ravnopravna upotreba službenih jezika je najmanje ostvarena u radnjama koje preduzima **policija**, a potom i postupcima koji se vode pred **sudom**.

Drugi cilj ovog istraživanja bio je da identifikuje prepreke koje otežavaju ravnopravnost službenih jezika. Pored ograničenja koje se tiču prevodilačkih kapaciteta i volje za primenom zakona, istraživanje je ukazalo i na prepreke koje proizlaze iz pravnih normi. U tom smislu, istraživanje je utvrdilo da pravni okvir dvojezičnost na Kosovu zaostaje za drugim višejezičnim sistema.

Uparedna praksa pokazuje da se službena dvojezičnost tumači u najboljem interesu građana. To podrazumeva obavezu upravnih i sudskih organa da po službenoj dužnosti službeni jezik koji koristi stranka smatraju jezikom postupka, kao i da se prilikom postupaka koje pokreću na svoju inicijativu u izboru službenog jezika rukovode pravima i interesima građana.

Najosetljivije pitanje predstavlja poštovanje službene dvojezičnosti pred pravosudnim organima. Kako učešće stranaka u sudskim procesima prvenstveno uslovljeno jezičkim pitanjima, jezička prava u višejezičnim suđenjima predstavljaju važnu determinanta pravičnosti procesa, i to naročito u krivičnim postupcima.²¹

U vezi sa ovim problemom, Fil Čan (Phil Chan) u svom radu otvara pitanje obaveza suda u dvojezičnom pravosudnom sistemu. Pitanje koje Čan postavlja glasi da li okrivljeni u krivičnom postupku ima pravo na suđenje pred sudijom koji direktno razume njegov jezik, ili je dovoljno da se angažuje prevodilac koji će omogućiti da sudija razume šta je rečeno i napisano. Na osnovu komparativne analize kanadske, irske i međunarodne jurisprudencije, autor zauzima stav da, u jurisdikciji koja priznaje dva službena jezika, okrivljeni koji se nalazi u postupku koji može da dovede do njegovog zatvaranja mora da ima pravo da odabere jezik postupka. Kako nijedan službeni jezik ne može imati primat na drugom u dvojezičnoj sudnici,

---

²¹ Catherine S. Namakula (2012) Language rights in the minimum guarantees of fair criminal trial, *The International Journal of Speech, Language and Law* 19(1): 73-93, DOI: 10.1558/ijssl.v19i1.73.

okrivljeni mora imati pravo da traži da postupak vodi sudija koji razume službeni jezik koji on govori.²²

Pravo stranke da se postupak vodi na službenom jeziku koji ona koristi eksplicitno je utvrđeno u Kanadi, ali je implicitno pristuno i u drugim sistemima poput finskog, malteškog i irskog. U krivičnim postupcima, ovo pravo omogućava okrivljenom da ga sudija direktno razume, što previlazi pravo okrivljenog da dobije prevodilačku pomoć. Iz ovih razloga Evropska konvencija i Preporuke iz Osla pozivaju države da i manjinskim zajednicama daju ovu mogućnost.²³ Ipak, zakonski okvir na Kosovu ne garantuje pravo stranke da traži da se sudski postupak vodi na službenom jeziku koji ona koristi, niti obavezu pravosudnih organa da, po službenoj dužnosti, stranci na tom jeziku dostavljaju dokumente koji se tiču njenih prava i obaveza.

---

²²Phil C. W. Chan (2007) Official Languages and Bilingualism in the Courtroom: Hong Kong, Canada, the Republic of Ireland, and International Law, *The International Journal of Human Rights* 11(1-2): 199-225, DOI: 10.1080/13642980601176332.

²³U Republici Srbiji status službenog jezika ima isključivo srpski jezik. Međutim, Zakon o službenoj upotrebi jezika omogućava da sudski postupak vodi i na jezicima nacionalnih manjina. Na osnovu ove odredbe, Viši sud u Novom Sadu je 2013. godine uvažio je zahtev okrivljenih da se postupak vodi na mađarskom jeziku. Videti: https://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/sudjenje-mladicima-optuzenim-za-izazivanje-nacionalne-mrznje-na-madjarskom-jeziku_390773.html.

6. Zaključci i preporuke

Službena višejezičnost u načelu odražava opredeljenje jednog društva da čuva i unapređuje svoju kulturnu i lingvističku raznolikost. Uporedna praksa pokazuje da se, paralelno sa razvojem pravnih i institucionalnih mehanizama zaštite jezičkih prava, često promoviše razumevanje među jezičkim zajednicama i učenje jezika. Kako je jedan od službenih jezika često manje zastupljen, institucije preuzimaju dodatnu brigu da se očuva njegova upotreba. U duhu dvojezičnosti je i da vlasti u odnosima sa građanima proaktivno koriste jezik osobe ukoliko je on poznat ili se može utvrditi. Teret se u suprotnom prebacuje na građane koji često nisu svesni svojih jezičkih prava.

Kako bi dvojezičnost zaživela u praksi važno je da u društvu postoji povoljna klima za poštovanje jezičkih prava, posebno u uslovima ograničenih kadrovskih i finansijskih resursa kakvi postoje na Kosovu. Sistem zaštite jezičkih prava na Kosovu dodatno je važan i zbog toga što doprinosi rešavanju sukoba i zaštiti nevećinskih zajednica od majorizacije. Od poštovanja jezičkih prava u velikoj meri zavisi koliko će se pripadnici srpske i drugih nevećinskih zajednica osećati kao ravnopravan deo društva. Zbog toga je važno raditi na stvaranju kulture dvojezičnosti i volje da se ravnopravnost službenih jezika ostvari u praksi.

Cilj ove studije bio je da ispita u kojoj meri je građanima koji govore srpski jezik omogućeno da pred institucijama upravne i sudske vlasti ostvare svoja prava na ravnopravan način. Nalazi istraživanja pokazuju da ravnopravnost službenih jezika u institucijama nije u potpunosti ostvarena i da se građani koji koriste srpski jezik neretko nalaze u manje povoljnom položaju. Iz ovih razloga je potrebno uložiti veći napor da se zaštiti upotreba srpskog jezika kao manje zastupljenog službenog jezika. Na taj način se istovremeno unapređuje ravnopravnost građana.

Za Vladu i centralne institucije

1. Inicirati postupak izmena i dopuna Zakona o upotrebi jezika kako bi se eksplicitno propisala obaveza upravnih i pravosudnih organa da se prilikom odlučivanja o jezičkim pitanjima rukovode pravima i interesima građana.
2. Prilikom budućih izmena i dopuna Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o parničnom postupku i Zakona o prekršajima ustanoviti pravilo da se službeni jezik koji koristi stranka smatra jezikom postupka i da se sudski spisi stranci upućuju na službenom jeziku koji ona koristi.
3. Centralne institucije bi trebalo da preuzmu obavezu da dokumentacija koja se upućuje opštinama bude istovremeno dostupna na svim službenim jezicima te opštine, odnosno da na zahtev opštine obezbede nedostajući prevod u što kraćem roku i o svom trošku.
4. Centralne institucije bi trebalo da se staraju da njihovi ogranci koji deluju na lokalnom nivou poštuju jezička prava i da imaju obezbeđene prevode svih obaveštenja, natpisa, uputstava, obrazaca i druge dokumentacije na službenim jezicima opštine u kojoj se nalaze.
5. Centralne institucije bi trebalo da posvete veću pažnju lektorisanja prevedenih dokumenata.
6. Policija Kosova trebalo da ukine praksu da se od građana zahteva da potpisuju službene dokumente pisane na jeziku koji oni ne razumeju i da se stara da policijski službenici građane informišu o njihovim pravima i obavezama na službenom jeziku koji te osobe koriste.
7. Centralne institucije bi trebalo da omoguće svojim službenicima učenje službenih jezika.

Za opštine

1. Opštine bi trebalo da usvoje princip proaktivnog informisanja građana u svom radu koji porazumeva da se što veći broj informacijama čini unapred dostupnim na službenim jezicima.
2. Informacije o raspoloživim prevodilačkim kadrovima o izdvajanjima iz budžete za potrebe prevođenja opštine bi trebalo da učine javno dostupnim.
3. Javne pozive i konkurse opštine treba da istovremeno objavljuju na svojim službenim jezicima.
4. Opštine bi trebalo da obezbede lektorisanje prevedenih dokumenta.
5. Opštine treba da obezbede učenje službenih jezika svojim zaposlenima kao i široj populaciji.

